

Kristina Juraitė ir Arnas Zdanevičius

Lyčių lygybės vertinimai ir Lietuvos viešoji nuomonė*

Šio straipsnio tikslas yra analizuoti Lietuvos gyventojų požiūrius ir nuomones apie lyčių lygybės problemas Lietuvoje. Remiantis teorinėmis prielaidomis siekiama paaiškinti, koks yra gyventojų požiūris į lyčių lygybę skirtingose socio-demografinėse grupėse (visų pirma tarp vyrų ir moterų) ir kokie veiksniai lemia šiuos skirtumus. Analizuodami VDU Sociologijos katedros 2004 m. atlikto sociologinio tyrimo "Europos Sąjungos plėtra ir jos įtaka moterims" duomenis, straipsnio autoriai tiria Lietuvos gyventojų požiūrius į lyčių lygybės aspektus, o taip pat aptaria lyčių politikos tobulinimo problemas, kurios yra įdomios ir vertingos ne tik praktiniu, bet ir teoriniu požiūriu (gali pasitarnauti lyčių politikos formavimo procesui). Čia keliami klausimai: kokie teoriniai modeliai bei matavimo priemonės gali padėti išvengti dažniausiai pasitaikančių klaidų, vertinant viešosios nuomonės požiūrį į lyčių lygybės problemas, rekomendacijas politikai? Kokia yra metodologinė lyčių politikos vertinamojo tyrimo svarba? Siekiama paaiškinti kokie veiksniai sustiprina arba susilpnina respondentų tradicinį ir liberalų požiūrį į lyčių santykius Lietuvoje, o tuo pačiu daro įtaką ir lyčių lygybės politikos rekomendacijoms (be visiems gerai žinomų socio-demografinių aspektų, čia skiriami struktūrinis ir individualus lygmenys).

Raktažodžiai: Lyčių lygybė, lyčių politika, lyčių santykiai, tradiciniai santykiai, viešoji nuomonė, nuomonės, požiūriai, vertybės, demografiniai skirtumai, normatyvinė lygybė, empirinė lygybė.

Įvadas

Lyčių politika, lyčių lygybės problema ir gyventojų požiūriai, atspindintys lyčių santykius ir jų evoliuciją, Lietuvoje nėra labai populiarius sociologinių tyrimų objektas. Taip yra ne vien todėl, kad šios srities specialistų ir mokslininkų, kurie nagrinėja feminizmo teorijas, lyčių dėmens integravimo į viešosios politikos diskursą, lyčių lygybės ir kitus klausimus, skaičius yra ribotas. Lyčių lygybės analizė - viešosios nuomonės požiūriu - yra kietas riešutėlis ne vienam iš Lietuvos sociologų dėl daugelio priežasčių. Tačiau svarbiausia priežastis, matyt, yra ta, kad lyčių lygybė Lietuvoje veikia yra politinio ir akademinio negu viešojo diskurso dalis.

Lietuvos politikai, žiniasklaida ir akademinis feminizmo diskursas plačiai nagrinėja lyčių

politikos klausimus, tačiau klausimas, kokia yra Lietuvos gyventojų lyčių lygybės samprata yra dažniausiai retorinis, t.y. į jį galima pateikti visiems žinomą ir savaime suprantamą atsakymą (jog egzistuoja lyčių stereotipai, vyrai yra labiau konservatyvūs nei moterys, vyrai lygybės nenori, nes jiems tai nenaudinga, tikrosios lygybės tarp vyrų ir negali būti ir t.t.). Vien tik politikos ir žiniasklaidos, kurios labiau rūpinasi savo reitingais nei visuomenės informavimu ar vertybių kaita, tikriausiai kaltinti negalima, todėl vertėtų atsigręžti ir į akademinio pasaulio atstovus, ypač feminizmo Lietuvoje kūrėjas ir kūrėjus.

Lyčių lygybės tema atsiranda Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą. Politinis ir akademinis lyčių lygybės diskursas sustiprėjo

* Straipsnio autoriai nuoširdžiai dėkingi Europos Komisijos atstovybei Lietuvos Respublikoje, Pilietinio švietimo projekto vadovams (Budapešte) ir Vytauto Didžiojo universitetui, finansavusiems projektą "Europos Sąjungos plėtra ir jos įtaka moterims"; juo remiantis atliktas šis tyrimas ir parengta publikacija. Asmeniškai autoriai ypač dėkingi Jolantai Reingardienei, šio projekto vadovei, už jos varginantį koordinavimo darbą ir ypač už jos teorines ir praktines išvalgas bei patarimus rengiant šį straipsnį. Padėkos žodį taip pat tariame Margaritai Jankauskaitei, Aušrai Maslauskaitėi ir Artūriui Tereškiniui už šiltą bendradarbiavimą ir kolegialumą dalyvaujant šiame projekte.

1999 m., LR Seimui priėmus Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą. Nors šis įstatymas dar jokiū būdu nereiškia moterų ir vyrų lygybės *de facto* ir, kaip teigia Lygių galimybių kontrolierė, Lietuvai dar reikia nemažai nuveikti, kad šis įstatymas atitiktų ES teises normas (Burneikienė *et al.* 2002), tačiau šio įstatymo priėmimas rodo, kad lyčių lygybės principas bus ir ateityje pakankamai aktualus ir reikšmingas dalykas. Tikėtina, kad lyčių lygybės problematika įgaus vis didesnę mastą plečiantis moterų teises ginančių organizacijų veiklai. Šiuo metu kuriasi naujos institucijos ir tarnybos: Seime, ministerijose ir savivaldybėse atsiranda vis daugiau žmonių (daugiausiai moterų), kurios bent jau pradeda diskusiją su nevyriausybinėmis moterų organizacijomis, kelia moterims rūpimus klausimus. Lyčių tema, kuri neišvengiamai vienokiu ar kitokiu būdu nagrinėja lyčių lygybės principus vis dažniau tampa “paklausia preke” atliekant įvairius tyrimus, rengiant projektus ir mokymo seminarus.¹

Tačiau, kita vertus, kaip rodo tyrimai, derybiniame procese lyčių politikos klausimai nebuvo plačiai diskutuojami, o lyčių lygybės integravimo (*gender mainstreaming*) į Lietuvos viešąją politiką klausimas apskritai nėra atidžiau svarstomas. J. Reingardienė (2004; 20), atlikusi lyčių ekspertų vertinimų analizę, teigia, kad “tai didelė dalimi lemia *visuomenės požiūris*, teikiantis pirmenybę ekonominei padėčiai ar socialiniams klausimams, o ne vyrų ir moterų lygybei (kursyvas mūsų)”. Tad lyčių lygybės klausimas šiandienos kontekste atsидūrė savotiškame užburtame rate: žiniasklaida ir politika lyčių lygybės klausimui dėmesio skiria geriausiai tiek, kiek reikalauja oficiali ES darbotvarkė, o Lietuvos visuomenė, iki šiol bijanti feminizmo, siejamo su vakarietišku kultūrinio imperializmu, lyčių lygybės klausimą diskutuoja iki tos ribos, kuri dar leidžia neapšaukti savęs ar kitų feministu/feministe.² Tačiau ar taip yra iš tikrųjų? Ar tokie svarstymai nėra laužti iš piršto? Koks yra mūsų visuomenės požiūris į moterų ir vyrų lygybę? Šie ir kiti dalykai iš pirmo žvilgsnio atrodo praktinio, empirinio pobūdžio dalykai,

tačiau teoriniu požiūriu taip pat yra ne mažiau reikšmingi. Norint aiškinti lyčių lygybę, reikia klausti: koks yra visuomenės požiūris į lyčių lygybę? Ką lyčių lygybė reiškia ne tik akademiniam ar politiniam elitui, bet ir pačiai visuomenei? Koks yra lyčių lygybės ir viešosios nuomonės santykis?

Lyčių lygybės tyrimai Lietuvoje

Analizuojant lyčių lygybės tematiką teoriniu požiūriu labai svarbus Patricijos Drobylės (2000) straipsnis “Feministinė jurisprudencija ir liberaliosios valstybės kritika”, išspausdintas periodiniame leidinyje *Feminizmas, Visuomenė, Kultūra*. Šis akademinis tekstas - tai dar vienas įrodymas ir pavyzdys, kaip kuriamas lietuviškas akademinis lyčių lygybės diskursas: kai vakarietišką diskursą Lietuvos feministės tik perkelia ir importuoja, retai tarpusavyje diskutuodamos dėl argumentų.³

Tiesą pasakius, ši tendencija būdinga ne tik Lietuvos feminizmo kūrėjoms ir kūrėjams, bet ir visiems socialinių mokslų atstovams, kurie dažniausiai nesivargina spausdinti užsimezgsius akademines diskusijas pavyzdžių (dažniausiai besiformuojančių kokioje nors konferencijoje, ypač dalyvaujant mokslininkams iš užsienio) ar užsiimti vaisinga moksline kritika.

Tačiau, grįžtant prie pagrindinės temos, reikia pažymėti, kad nors Drobylės straipsnyje dominuoja “mokslinė” arba/ir elitinė lyčių lygybės samprata, tačiau negalima sakyti, kad “balsas iš apačios” autorei visiškai nerūpi. Autorė savo straipsnyje iškelia labai aktualią lyčių lygybės problemą – neatitikimą tarp politikos ir praktikos, tarp viešai deklaruojamų tikslų ir institucinių priemonių šiems tikslams įgyvendinti:

“Jeigu panagrinėtumėte lygių galimybių įstatymo ar žmogaus teisių dokumentų turinį, tai matytume, kad juose konstruojama lyčių lygybės retorika apima “viešųjų reikalų” lygybę, tą sferą, kur “visi lygūs”. Tačiau lygių galimybių įstatymų leidyba, nors ir svarbi moterų emancipavimosi teisinės subordinacijos procesui, vis dėlto nesuteikia joms lygių sąlygų naudotis tomis galimybėmis, kuriomis džiaugiasi vyrai.

Tai yra dėl to, kad *nors juridškai pripažįstamos lygios teisės ir faktinis dalyvavimas darbo rinkoje* (“viešojoje sferoje”), joms tenka įveikti ne vieną visuomenės kliūtį, kol atsiduria vienoje gretoje su vyrais ir gali lygiai konkuruoti.” (kursyvas mano) (Droblytė 2000; 23).

Kalbant apie Lietuvoje atliktus empirinius tyrimus, kuriuose atsiskleidžia lyčių lygybės matavimo problemos, tikriausiai daugelis sutiktų, kad išsamiausia tokio pobūdžio studija iki šiol yra A. Purvanecko ir G. Purvaneckienės (2000) lyginamoji tyrimų analizė *Moteris Lietuvos visuomenėje*, kurią plačiau aptarti dėl ribotos straipsnio apimties nėra galimybių. Verta pažymėti, jog šis bendraautorių darbas yra reikšmingas visų pirma dėl to, kad pateikiami lyginamieji tyrimai, kurie leidžia aptikti Lietuvos gyventojų lyčių lygybės suvokimo dinamiką ir raidą.

Nors straipsnyje lyčių lygybės sąvoka nėra konceptualizuojama, o ir dėl didžiosios dalies sąvokų apskritai nėra diskutuojama ar teoriškai argumentuojama, tačiau empirinė šio teksto dalis leidžia užčiuopti socialinės kaitos požiūriu reikšmingas detales. 1994-2000 m. minėtų autorių tyrimai rodo, kad tradiciniai lyčių santykiai Lietuvoje, kurie galėtų būti apibūdinami kaip “vyro viešumas, moters privatumas” (Elshtain 2002), išlieka opi ne tik Lietuvos moterų, bet ir vyrų problema:

“<...> kalbėdami apie vaidmenų pasiskirstymą, dauguma Lietuvos gyventojų rinktusi simetrinį šeimos modelį. *Ideali šeima, Lietuvos gyventojų nuomone, yra auginanti du vaikus, materialiai apsirūpinusi, abiem sutuoktiniams dirbant ir rūpinantis namais ir vaikais, sugebanti išlaikyti artimus emocinius ryšius. Tačiau realiam gyvenime moters atliekamų buitės darbų šeimoje dalis, [2000m.] palyginti su 1994 metais, tik padidėjo. Lietuvos šeimų įvaizdis modernėja, o realybėje tradiciniai vaidmenys šeimoje dar stiprėja.*” (kursyvas mano) (Purvaneckas ir Purvaneckienė 2000; 136).

Ši pastaba rodo, kad lyčių lygybės konceptualizavimas, atsižvelgiant į lyčių lygybės dimensijas, atskirose politikos formose būtų naudingas ir teoriniu požiūriu, ir atliekant matavimus.

Taip pat reikėtų pažymėti, kad ir mūsų pastangos bandyti kurti akademinį lyčių lygybės diskursą Lietuvoje apsiriboja bandymu

dedukciškai kurti lyčių lygybės ir tradicinių santykių matavimo priemones ir atlikti kiekybinio tyrimo duomenų analizę. Todėl šis straipsnis jokių būdų neužpildo tų spragų, kurios atsiranda empiriškai matuojant visuomenės požiūrį į lyčių lygybės problemas. Šis straipsnis juo labiau nepretenduoja pakeisti teoriniu požiūriu daug svaresnes ir reikšmingesnes būsimų kokybinių tyrimų išvalgas.

Teorinės perspektyvos ir lyčių lygybės matavimo problemos

Lygybės tema feminizmo teorijoje ir istorijoje yra viena pagrindinių ir tikriausiai aktualiausių temų vakarietiškajame diskurse. Argumentuojant, kad moterys ir vyrai turi būti lygūs, ar tai rodo, kad abi lytys turi panašėti? Ar galima kalbėti apie teisinę lygybę, jeigu žinome, kad skiriasi socialinė ir ekonominė moterų ir vyrų padėtis?

Aiškinantis lyčių lygybės teoriją labai svarbu paminėti, kad lygybė gali būti suvokiama skirtingai, o jos principai taikomi labai skirtingose lyčių politikos srityse – šeimoje, ekonomikoje ir politikoje. Lyčių lygybės tyrinėtojai užduoda teoriniu ir praktiniu požiūriu labai reikšmingą klausimą: ar galima kalbėti apie lyčių lygybę šeimoje, jeigu ekonomikoje ir politikoje egzistuoja tik “fasadinė” lygybė (vadinama ir *procedūrine*). Ir atvirkščiai, kokias lygias galimybes viešojoje sferoje gali turėti moteris, jeigu ją gniaužia namų ūkio problemos, šeimos rūpesčiai, vaikų auklėjimas ir emocinė šeimos globa? Kita vertus, ne mažiau svarbus klausimas yra lyčių lygybės reikšmės visuomenės nuomonės požiūriu. Taigi: ką mes turime omenyje sakydami lyčių lygybę? Ir kaip ją galima konceptualizuoti?

Liberaliosios demokratinės tradicijos kontekste feminizmo teorija kuria lyčių lygybės ir lygių galimybių reikšmes ir ideologijos įtvirtinimo principus. Žvelgiant istoriškai į lyčių lygybės diskursą, galima pastebėti, kad feministinė socialinė teorija ir jurisprudencija iškelia konceptualines, teorines ir politines

problemas, kurios suaktualina ir kitas, susijusias su nelygybe, rasine ar etnine diskriminacija, politines problemas. Tačiau, kaip teigia konceptualinių empirinių lyčių lygybės šalininkė Sapiro, dažniausiai lyčių lygybės diskursas kuriamas teoriniuose tekstuose, teisinėje teorijoje arba tyrimuose, kurie atspindi teisinio, politinio arba kultūrinio elito mintis apie lyčių lygybę. Todėl, plėtojant politinę lyčių lygybės mintį ir siekiant įtvirtinti tikrosios demokratijos principus, reikėtų atsižvelgti ne tik į teisininkų, politikų ar moterų teisių gynėjų, bet ir paprastų piliečių lyčių lygybės sampratas (Sapiro *et al.* 2001; 2).

Kalbant apie pačią *lygybės* sąvoką reikia pažymėti, kad jos reikšmės skiriasi arba/ir priklauso nuo socio-ekonominio, politinio ir kultūrinio visuomenių konteksto. Vakarų Europoje lygybės artikuliacija viešuosiuose debatuose arba politikos gairėse asocijuojama su lyčių lygybe, tuomet kai JAV šis terminas daugiau siejamas su rasiniais ar etniniais skirtumais (Mazur 2002; 28).

Lygybės sąvoka visų pirma reiškia vakarietiškai civilizacijai būdingą vertybę, siekimą, politinį tikslą, kurio šaknys tikriausiai slypi *Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje*, o jos principus įtvirtina *lygybės* (egalitarizmo) *politika*. Pastaroji yra viešosios politikos dalis arba, kitaip tariant, strategija, kurią įgyvendina valstybės ir nevyriausybinės institucijos. *Lyčių politika* gali būti apibrėžiama kaip tam tikra politinė veikla arba veiksmai, siekiantis pakeisti socialinę sistemą, kuri iki šiol yra vyrų rankose ir kuri reprodukuoja lyčių nelygybę.⁴

Europos Sąjungoje lyčių lygybė, kaip politikos strategija, apie kurią šiuo metu ypač daug kalbama Europos bendrijos institucijose ir mokslinėje literatūroje, yra bandymas lyčių lygybės principus integruoti į visas mūsų viešojo ir privataus gyvenimo sritis (žr. Reingardienė 2004). Kai kuriose Europos šalyse vietoj *lyčių politikos* vartojamos frazės - *feministinė politika*, *moterims draugiška politika* arba *moterų politika*. Katalikiškoje Lietuvoje, pakeitus Vyrų ir moterų lygių galimybių įstatymą, vis dažniau vietoj vyrų ir moterų (lyčių) politikos bandoma vartoti *lygių*

galimybių politikos sąvoką, šitaip bandant išvengti nuorodos į lyties aspektą. Kitaip tariant, *lyčių lygybė* Lietuvoje yra ir viešai deklaruojama vertybė, o taip pat (ir ne tik tarp vyrų!) kažkas baisaus, negero, nepriimtino, nes lygybė siejama su feminizmu – radikalizmo atmaina. Taigi, viena vertus, lyčių lygybė egzistuoja kaip tam tikra normatyvinė kategorija, kuriai viešojoje sferoje daugmaž pritariama, tačiau kaip yra su empirine lygybe? Ar nėra atotrūkio tarp šių dviejų kategorijų? Ir jei taip, ką tai galėtų reikšti? Ar lyčių politiką galėtumėme suskirstyti į keletą sričių - politiką, ekonomiką, šeimą? Ar egzistuoja požiūrių skirtumai ir rekomendacijų politikai vertinimai?

Čia vartosime dviejų dimensijų *lyčių lygybės* sąvoką, kuri apima teoriškai adekvačias ir Lietuvos kontekstui imlias matavimo priemones, kurias siūlo Sapiro bendraautorių straipsnyje “Lyčių lygybė viešosios nuomonės požiūriu” (Sapiro *et al.* 2001; 3).

Pirma, lyčių lygybė gali būti konceptualizuojama kaip *normatyvinė lygybė* (principai viešojoje sferoje) priešpriešinant ją *empirinei lygybei* (realiai lygybei, pavyzdžiui, lygiaverčiam darbo pasidalijimui namų ūkio veikloje). Antra, lyčių lygybė bendrąja prasme galėtų būti skiriama į tris politikos sritis: *politikos*, *darbo/užimtumo ir šeimos*. Trečia, normatyvinė lygybė galėtų būti labiau sietina su *procedūrine* nei *substancine* lygybe.

Radikaliosios feministinės jurisprudencijos kūrėja iš JAV Catharine Mackinnon (žr.: Droblytė 2000; 19) argumentuoja, kad egzistuoja “prieštaravimas tarp *formalaus* [procedūrinio] teisingumo ir *substanyvaus* [apibrėžiamo socialinių praktikų turinio specifikos ir kaitos] teisingumo” (kursyvas autorės), todėl svarbu išsiaiškinti, kiek substanyvumo yra Lietuvos gyventojų požiūriuose, vertybėse, rekomendacijoje. Kaip rodo anksčiau minėti autorių darbai, pagrindinė darbinė hipotezė būtų tokia: normatyvinė lygybė dar neapibrėžia empirinės lygybės (tiksliau, vyrai labiau negu moterys deklaratyviai pritaria lyčių lygybės principams, tačiau tikrovėje lygybės nepripažįsta). Taigi

normatyvinė lygybė šiame tyrime labiau panaši į procedūrinę, o empirinė – į substancinę.

Šis atskyrimas rodo, kad jau minėta problema yra aktuali ne tik vyrams, bet ir moterims. Ši problema trumpai gali būti apibūdinama kaip atotrūkis tarp *vertybių/vertybinių orientacijų/požiūrių/nuomonių ir elgsenos*. Šiuos požiūrių ir elgsenos neatitikimus nagrinėjanti socialinė psichologija pabrėžia individualius veiksnius ir ypač išskiria universalias ir empirines *suvokimo* problemas, kurias taip pat savo darbuose teoriškai pagrindė E. Durkheimas. Nesileidžiant į psichologizavimą reikia pažymėti, kad tirdami labiau vertinome ne patį lyčių lygybės suvokimą ar lygybės sampratą “iš apačios” (kas labiau atitiktų kokybinio tyrimo logiką), bet dabartinės lyčių lygybės ir lyčių politikos situacijos vertinimą, požiūrius (kurie, skirtingai nei nuomonės, kinta daug lėčiau ir labiau sietini su vertybinių orientacijų sąvoka nei vertybėmis *per se*). Kita vertus, įdomus klausimas: kaip skirtingi lygybės suvokimai atsiliepią realiame gyvenime? Tai – klausimas, į kurį iš dalies jau atsakė minėtas Purvanecko ir Purvaneckienės tyrimas.

Pabaigoje reikėtų trumpai paminėti nors ir, atrodo, savaimė suprantamą, tačiau diskutuotiną dalyką -*viešosios nuomonės* sąvoką. Kai kurie respektabilūs Lietuvos sociologai įnirtingai teigia, kad viešosios nuomonės (opinijos) nėra, nes tariamai nuomonė visada yra privati. Tačiau, drįstant prieštarauti tokiam teiginiui, galima prisiminti E. Durkheimo *kolektyvinės sąmonės* sąvoką, kuri apibrėžia *viešojoje sferoje* (J. Habermaso vartojama sąvoka) aptinkamą fenomeną.

Viešąją nuomonę, kaip ir kolektyvinę sąmonę, konstruoja mūsų aplinka, veikiama visuomenėje sukuriamų normų ir stereotipų. Todėl neigti, kad egzistuoja viešoji nuomonė, yra ne tik kad nesolidu, bet ir teoriškai nepagrįsta. Tuo labiau apklausa (arba atsakymas į sociologinės apklausos klausimus) taip pat vyksta viešai, t.y. pagal santykį su *reikšmingu kitu* (G. H. Meadas). Visiems žinoma, kad sociologinių apklausų duomenys ir rezultatai vis tiek bus viešinami (nors ir

anonimiškai), todėl analizuojant viešosios nuomonės tyrimų rezultatus visada galima turėti omenyje ne tik standartinės paklaidos koeficientą, bet ir tai, kad respondentai dažnai pasiduoda tyrėjų (klausimyno) įtaigai (pavyzdžiui, rodant didžiulį klausimyną apie lyčių politikos problemas akivaizdžiai pademonstruojama, kad ši problema iš tiesų aktuali, o tai veikia individo sąmonę).

Metodas

Empirinis lyčių lygybės tyrimas atliktas remiantis reprezentatyvios apklausos metodu, siekiant nustatyti, kokios bendros lyčių lygybės ir politikos vertinimo tendencijos vyrauja Lietuvos visuomenėje, kokie socialiniai ir kiti veiksniai lemia viešosios nuomonės konfigūracijas lyčių politikos klausimais. Apklausa buvo vykdoma 2004 m. vasarą, ją atliko rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų centras „TNS Gallup“. Daugiapakopės atsitiktinės atrankos būdu buvo atrinkta 500 Lietuvos gyventojų nuo 15 iki 74 metų amžiaus.⁵ Apklausos metu naudotas tiesioginio standartizuoto interviu metodas respondentų namuose.

Apklausos priemonė – 49 klausimų anketa, kurioje pateikiami klausimai apie vyrų ir moterų padėtį Lietuvoje ir Europos Sąjungoje (šeimos, užimtumo ir visuomeninio dalyvavimo lygmenyse). Anketoje pateikiami uždari ir pusiau uždari klausimai. Respondentai, kurių netenkino nė viena atsakymo alternatyva galėjo formuluoti savo atsakymą, išskyrus tuos atvejus, kai buvo pateikiami teiginiai, matuojami remiantis Likerto skalės principu. Apklausos rezultatai reprezentuoja visų 15-74 metų Lietuvos gyventojų nuomonę. Duomenų analizė atlikta, naudojant SPSS programinę įrangą. Duomenys „sveriami“ taip, kad apklaustoji visuma tiksliai atitiktų visos Lietuvos gyventojų proporcijas pagal lytį, amžių, tautybę, išsimokslinimą bei gyvenamąją vietą.

1 lentelė. Respondentų socio-demografiniai požymiai (%)

		Respondentai		
		Moterys	Vyrai	Visi
Lytis	Vyrai	-	100	46,8
	Moterys	100	-	53,2
Tautybė	Lietuvis(-ė)	83,1	83,7	83,3
	Rusas(-ė)	6,3	7,5	6,8
	Lenkas(-ė)	6,6	7,5	7,0
	Kita	4,0	1,3	2,8
Amžius	15-19	8,9	11,7	10,2
	20-29	17,0	18,8	17,9
	30-39	21,8	18,4	20,2
	40-49	17,0	20,5	18,5
	50-59	13,7	15,1	14,3
	60-74	21,8	15,5	18,9
Išsimokslinimas	Pradinis	17,6	10,9	14,6
	Nebaigtas vidurinis	12,1	22,6	16,9
	Vidurinis, spec. vidurinis	54,2	53,1	53,8
	Aukštasis	16,1	13,4	14,7
Gyvenamoji vieta	Didieji miestai (> 200 tūkst. gyventojų)	27,1	28,0	27,5
	Vidutinio dydžio miestai (30 tūkst. – 200 tūkst.)	22,0	22,6	22,3
	Mažieji miestai (2 tūkst. – 30 tūkst.)	17,6	15,9	16,8
	Kaimo tipo vietovės (< 2 tūkst.)	33,3	33,5	33,4

Visuomenės nuomonės lyčių lygybės ir politikos klausimų analizei buvo sukonstruoti trys integruoti, sumuojantys indeksai, kurie aprėpia įvairius šio reiškinio aspektus:

- tradicinių santykių indeksas;
- normatyvinės lyčių lygybės indeksas;
- empirinės lyčių lygybės indeksas.

Kitame skyriuje apžvelgsime respondentų lyčių lygybės vertinimus privačioje, ekonominėje ir visuomeninėje sferose, taip pat palyginsime, kaip normatyvinės lyčių lygybės principai koreliuoja su empirinės lygybės aspektais.

Rezultatai

Apklausoje rezultatai rodo, jog vyrai ir moterys nevienodai vertina jų padėtį privačioje, ekonominėje, politinėje srityse, taip pat turint omenyje įstatymų valdžią, švietimo sistemą bei socialines normas. 2 lentelė akivaizdžiai iliustruoja, jog moterys linkusios kritiškiau vertinti savo padėtį turint mintyse daugelį sričių, ypač politiką, darbo rinką, šeimos gyvenimą ir įstatymus. Dauguma moterų sutiko, jog šiose srityse sąlygos palankesnės vyrams nei moterims, ir tik mokymo bei ugdymo įstaigose ir vyrams, ir moterims sudaromos vienodos sąlygos. Kita vertus, vyrai dažniau nei moterys linkusios panašiai vertinti ir vyrų, ir moterų padėtį daugelyje sričių, išskyrus politiką ir darbo rinką, kur, jų nuomone, sudaromos palankesnės sąlygos vyrams.

2 lentelė. Vyrų ir moterų padėties vertinimas pagal lytį (%)

Lytis	Vyrų ir moterų padėtis		
	Sąlygos palankesnės vyrams	Sąlygos vienodos vyrams ir moterims	Sąlygos palankesnės moterims
Šeimos gyvenime (n=489)			
Vyrai	32,7	59,7	7,5
Moterys	59,3	37,3	3,4
Darbo rinkoje (n=486)			
Vyrai	68,0	25,4	6,6
Moterys	74,4	20,2	5,4
Mokymo/ugdymo įstaigose (n=475)			
Vyrai	13,1	64,0	23,0
Moterys	31,2	57,3	22,5
Politikoje (n=487)			
Vyrai	77,4	20,4	2,2
Moterys	87,0	11,1	1,9
Įstatymuose (n=470)			
Vyrai	41,8	47,4	10,8
Moterys	54,5	42,4	3,1
Socialinėse normose, papročiuose, tradicijose (n=463)			
Vyrai	35,8	48,8	15,3
Moterys	44,4	39,1	16,5

Pastaba: Rezultatai pateikiami, sujungus atsakymus “sąlygos žymiai palankesnės” ir “sąlygos šiek tiek palankesnės”

Tyrimo metu respondentai buvo prašomi įvertinti teiginius, atskleidžiančius vienokį ar kitokį respondentų požiūrį į lyčių santykius šeimoje. Atsakymai pateikti 5 balų skalėje.

3 lentelė. Lyčių santykių vertinimai (%)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei taip, nei ne	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau
Nedirbančios moterys jaučiasi atskirtos nuo išorinio pasaulio	23,8	36,2	17,0	16,7	1,6	4,7
Šeimoje, kurioje vyras uždirba mažiau negu moteris, gimus kūdikiui, vyras turėtų nutraukti darbą ir rūpintis mažamečiu vaiku	11,7	25,6	16,4	34,6	6,3	5,4
Motina turėtų teikti pirmenybę vaikams ir šeimai, o ne darbui	24,3	40,9	23,6	9,7	0,0	1,6
Moteris privalo užsidirbti sau pragyvenimui	7,4	42,8	28,4	17,5	1,8	2,1
Tarpusavio santykiams kenkia, jei moteris uždirba daugiau nei vyras	7,5	22,3	21,5	34,5	7,8	6,5
Jei moteris uždirba pinigus, ji neturi atsiklausti partnerio, kaip juos leisti	10,7	24,3	20,4	37,0	3,0	4,5

Vyro pareiga yra uždirbti pinigus, o moters – rūpintis namais ir šeima	17,6	34,0	25,2	20,7	1,7	0,8
Negerai, jei gimus vaikui metus ar kelis jį augina tėvas, o motina dirba	15,7	32,6	27,2	17,5	2,4	4,6
Šeima nukenčia, kai vyras ypač daug laiko praleidžia darbe	14,3	54,3	14,6	11,7	1,7	3,5
Vyru darbas privalo būti svarbiau nei šeima	1,4	12,7	21,4	51,2	10,2	3,1
Ikimokyklinio amžiaus vaikai nukenčia, jei jų motina dirba	14,9	47,0	15,7	17,3	0,5	4,6
Darbas yra gerai, bet namai ir vaikai – štai ko iš tikrųjų nori moteris	13,7	47,0	18,8	12,4	0,9	7,3
Dauguma moterų turi dirbti tik tam, kad prisidėtų prie šeimos išlaikymo	21,6	50,6	12,3	11,6	0,6	3,3
Darbe moterims karjera yra mažiau svarbi nei vyrams	6,3	36,4	21,5	25,1	3,1	7,6

Šių teiginių pagrindu sukonstruotas tradicinių lyčių santykių indeksas, kurį sudaro 8 teiginiai:

1. Motina turėtų teikti pirmenybę vaikams ir šeimai, o ne darbui.
2. Vyro pareiga yra uždirbti pinigus, o moters – rūpintis namais ir šeima.
3. Negerai, jei gimus vaikui metus ar keletą metų jį augina tėvas, o motina dirba.
4. Vyru darbas privalo būti svarbiau nei šeima.
5. Ikimokyklinio amžiaus vaikai nukenčia, jei jų motina dirba.
6. Darbas yra gerai, bet namai ir vaikai – štai ko iš tikrųjų nori moteris.
7. Dauguma moterų turi dirbti tik tam, kad prisidėtų prie šeimos išlaikymo.
8. Darbe moterims karjera yra mažiau svarbi nei vyrams.

Šio indekso patikimumo analizė rodo (Cronbach $\alpha = 0,70$), kad jis yra statistiškai reikšmingas. Į analizę pateko 427 apklaustieji. Vidutinė indekso reikšmė lygi 19,41, o standartinis nukrypimas – 4,40. Aukštesni indekso balai rodo konservatyvesnį požiūrį į lyčių vaidmenis šeimoje. Indekso vertės suskirstytos į 3 grupes: nuo 20 iki 32 balų – tradicinių požiūrių respondentų grupė, 13-19 – nuosaikių (mišrių) požiūrių grupė ir 0-12 – liberalesnius lyčių santykius paremiančių

asmenų grupė. Dauguma apklaustųjų pateko į tradicinių požiūrių grupę (52,2%); mišrių požiūrių grupę sudaro šiek tiek mažiau nei pusė (41,4%); ir tik nežymi dalis respondentų atsidūrė trečiojoje – liberalesnius požiūrius paremiančių asmenų grupėje (6,4%).

Siekdami apibendrinti tyrimo rezultatus ir nustatyti vyraujančias tendencijas, remdamiesi anksčiau analizuotais teiginiais atlikome faktorinę analizę (pagal principinių komponentų analizės principą). Atlikus Varimaxo rotaciją, išsiskyrė svarbiausi grupiniai analizuojamų kintamųjų ryšiai. Kaip matyti iš lentelės, išsiskyrė penki pagrindiniai faktoriai, paaiškinantys 61,5% bendros koreliacinės matricos dispersijos. Šiuos faktorius apibūdintume šitaip:

F1: privačios ir viešosios sferų pasidalinimas tarp moterų ir vyrų (moteris skirtingai nuo vyro pirmiausiai turi rūpintis namais, vaikais ir šeima);

F2: darbo reikšmė moteriai (moteris yra lygiavertė vyru tiek šeimoje, tiek ir darbo santykiuose);

F3: darbo reikšmė vyru (skirtingai nei moteriai vyru darbas svarbesnis už šeimą);

F4: darbo įtaka tarpusavio santykiams (šeima nukenčia, jeigu vyras ar moteris daug laiko praleidžia darbe);

F5: Moters nepriklausomybės ir darbo/šeimos suderinamumo problema (jei moteris

uždirba daugiau, ji neturi atsiklausti partnerio, kaip juos leisti).

4 lentelė. Faktorinė požiūrių į lyčių santykius analizė

	Faktoriai				
	F1	F2	F3	F4	F5
Nedirbančios moterys jaučiasi atskirtos nuo išorinio pasaulio		0,59			
Šeimoje, kurioje vyras uždirba mažiau negu moteris, gimus kūdikiui, vyras turėtų nutraukti darbą ir rūpintis mažamečiu vaiku		0,69			
Motina turėtų teikti pirmenybę vaikams ir šeimai, o ne darbui	0,73				
Moteris privalo užsidirbti sau pragyvenimui	-0,42	0,46			
Tarpusavio santykiams kenkia, jei moteris uždirba daugiau nei vyras				0,31	0,62
Jei moteris uždirba pinigus, ji neturi atsiklausti partnerio, kaip juos leisti		0,31			0,71
Vyro pareiga yra uždirbti pinigus, o moters – rūpintis namais ir šeima	0,71				
Negerai, jei gimus vaikui metus ar keletą metų jį augina tėvas, o motina dirba	0,55				0,44
Šeima nukenčia, kai vyras ypač daug laiko praleidžia darbe				0,84	
Vyru darbas privalo būti svarbiau nei šeima			0,77		
Ikimokyklinio amžiaus vaikai nukenčia, jei jų motina dirba	0,45		0,36	0,47	
Darbas yra gerai, bet namai ir vaikai – štai ko iš tikrųjų nori moteris	0,63		0,30		
Dauguma moterų turi dirbti tik tam, kad prisidėtų prie šeimos išlaikymo	0,33	0,46	0,30		
Darbe moterims karjera yra mažiau svarbi nei vyrams			0,63		
<i>Dalis bendroje koreliacinės matricos dispersijoje (%)</i>	<i>20</i>	<i>15,6</i>	<i>11,6</i>	<i>7,8</i>	<i>6,5</i>

Pastaba: Lentelėje pateikiamos reikšmės didesnės nei $\pm 0,30$

Nors visuomenėje labiau vyrauja tradiciniai lyčių santykių vertinimai, vis dėlto didžioji dauguma palaiko lygybės tarp vyrų ir moterų idėją. Kaip matyti iš lentelės, daugiau nei pusė apklaustųjų sutiko, jog vyrų ir moterų lygybė

stiprina demokratiją visuomenėje (67,7%), palengvina individų saviraišką (67,7%), gerina žmoniškųjų santykių kokybę (72,3%) ir atneša daugiau naudos nei žalos (56,5%).

5 lentelė. Vyrų ir moterų lygybės vertinimas (%)

<i>Vyrų ir moterų lygybė...</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei taip, nei ne	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau
Stiprina demokratiją	23,3	44,4	16,6	4,9	1,0	9,8
Palengvina asmeninę moterų ir vyrų saviraišką	18,6	49,1	13,8	4,4	0,4	13,8
Kasdieniniame gyvenime atneša daugiau žalos nei naudos	3,0	12,8	16,4	44,1	12,4	11,3
Pagerina žmoniškųjų santykių kokybę	19,5	52,8	14,2	4,4	0,1	9,0

Tolesnei duomenų analizei sukonstravome normatyvinės lyčių lygybės indeksą, kurį sudaro 3 teiginiai:

1. Vyrų ir moterų lygybė stiprina demokratiją.

2. Vyrų ir moterų lygybė palengvina asmeninę moterų ir vyrų saviraišką.

3. Vyrų ir moterų lygybė pagerina žmogiškųjų santykių kokybę.

Į šį indeksą pateko 421 respondentais. Indekso patikimumo analizė rodo (Cronbach $\alpha = 0,73$), kad jis yra statistiškai patikimas. Vidutinė indekso reikšmė lygi 2,77, o standartinis nuokrypis – 0,48. Indekso vertės buvo sugrupuotos į 3 grupes: nepritariančiųjų normatyvinės lygybės principams (2,9%), neturinčių vieningos nuomonės tuo požiūriu (16,8%) ir palaikančiųjų moterų ir vyrų lygybę (80,3%). Statistinės analizės metu pastebėta,

kad lytis neturi reikšmingos įtakos respondentų vertinimams pirmojo ir antrojo indeksu atžvilgiu, kadangi tiek vyrai, tiek moterys labai panašiai vertina lyčių santykius šeimoje bei normatyvinės lygybės principus. Panašią tendenciją fiksavome ir palyginę tradicinių lyčių santykių ir normatyvinės lygybės principų indeksų asociaciją. Pasirodė, jog apklaustųjų požiūriai į lyčių vaidmenis šeimoje nediferencijavo normatyvinės lygybės indekso verčių.

Tyrimo metu buvo siekiama panagrinėti, kaip visuomenės požiūriai reflektuoja realybėje, konkrečiose veiklose, kurias atlieka šeimos nariai, gyvendami kartu. Todėl respondentai buvo klausiami apie pasidalijimą namų ūkio veiklomis. Žemiau pateikiami tyrimo rezultatai iliustruoja reikšmingus skirtumus tarp vyrų ir moterų.

6 lentelė. Pasiskirstymas namų ūkio darbais pagal lytį (%)

Lytis	Pasiskirstymas namų ūkio darbais		
	Visada/dažniausiai aš	Vienodai dažnai ir aš, ir partneris(-ė)	Visada/dažniausiai partneris(-ė) arba kitas, kartu gyvenantis žmogus
Ruošia maistą (n=294)			
Vyrai	1,9	20,8	77,3
Moterys	75,7	15,7	8,6
Plauna indus (n=294)			
Vyrai	3,2	28,6	68,2
Moterys	70,7	22,1	7,1
Perka maisto produktus (n=295)			
Vyrai	5,2	45,2	49,7
Moterys	57,1	31,4	11,4
Plauna grindis, šluosto dulkes, valo kilimus (n=295)			
Vyrai	4,5	19,4	76,1
Moterys	80,0	15,0	5,0
Taiso sugedusius buitinius prietaisus (n=294)			
Vyrai	89,6	2,6	7,8
Moterys	4,3	7,9	87,9
Apmoka sąskaitas (n=294)			
Vyrai	23,4	33,8	42,9
Moterys	60,0	21,4	18,6
Organizuoja laisvalaikį (n=295)			
Vyrai	14,2	62,6	23,2
Moterys	34,3	58,6	7,1

Pastaba: Rezultatai pateikiami, sujungus atsakymus “visada” ir “dažniausiai”

Siekiant išmatuoti empirinę lygybę, buvo sukonstruotas integruotas, sumuojantis indeksas, kurį sudaro šie teiginiai:

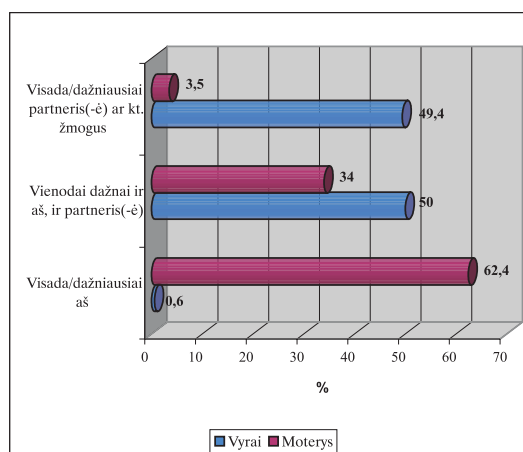
1. Ruošia maistą.
2. Plauna indus.
3. Perka maisto produktus.
4. Plauna grindis, šluosto dulkes, valo kilimus.
5. Apmoka sąskaitas.
6. Organizuoja laisvalaikį.

Šį indeksą pavadino empirinės lyčių lygybės indeksu, kuris parodo realųjį vaidmenų pasiskirstymą šeimoje. Indekso patikimumo analizė rodo (Cronbach $\alpha = 0,85$), kad jis statistiškai reikšmingas. Vidutinė indekso vertė lygi 11,66, o standartinis nuokrypis – 5,85. Indekso vertes sugrupavome į 3 grupes: į pirmąją pateko respondentai, visada arba dažniausiai patys atliekantys namų ūkio darbus (30,2%), antroje vyravo asmenys, vienodai dažnai užsiimantys namų veikla, kaip ir jų partneris(-ė) (42,3%), o trečiajai grupei

Statistiškai reikšmingus skirtumus fiksavome tarp rekomendacijų vyriausybei dėl lygių vyrų ir moterų teisių vertinimo ir respondentų lyties. Nors didžioji dalis vyrų ir moterų sutinka su įvairių priemonių taikymu, užtikrinant lygias vyrų ir moterų teises ekonominėje, politinėje ir privačioje sferose, vis dėlto matyti ir tam tikrų skirtumų. Jeigu daugiau moterų pritaria šioms priemonėms, tai

priklauso tie, kurie nurodė, jog dažniau arba visada tokia veikla namuose užsiima jų partneris(-ė) arba kitas kartu gyvenantis žmogus (27,4%). Statistinės analizės metu fiksuotas statistiškai reikšmingas ryšys tarp empirinės lygybės indekso ir lyties ($C = 0,59$; $p < 0,001$). Kaip matyti iš 1 grafiko, moterys daug dažniau atlieka su namų ūkiu susijusius darbus nei vyrai.

1 grafikas. Empirinės lygybės indeksas pagal lytį

vyrų dažniau nei moterys arba neturi nuomonės, arba nesutinka su tokių siūlymų reikalingumu (žr. 7 lentelę). Kita vertus, pažvelgus į vyrų atsakymus, kurioje sferoje, jų nuomone, turėtų būti "daugiau lygybės", matoma, kad lyčių lygybė yra priimtinesnė viešojoje sferoje (darbe, politikoje) ir mažiau priimtinesnė – šeimoje (pritariančiųjų procentas sumažėja nuo 91,8 % iki 69,9 %).

7 lentelė. Rekomendacijos politikai, skatinant lygias vyrų ir moterų teises (%)

Lytis	Rekomendacijos		
	Sutinku	Nei taip, nei ne	Nesutinku
Sudaryti geresnes galimybes moterims dirbti ir siekti karjeros (n=488)			
Vyrai	81,4	15,0	3,5
Moterys	92,0	7,6	0,4
Siekti, kad moterims ir vyrams už tą patį darbą būtų mokamas vienodas atlyginimas (n=499)			
Vyrai	91,8	4,7	3,4
Moterys	96,3	2,2	1,5
Sudaryti geresnes galimybes moterų dalyvavimui politikoje (n=486)			
Vyrai	70,9	17,2	11,9
Moterys	80,0	15,4	4,6

Siekti, kad būtų sudarytos galimybės moterims dalyvauti aukščiausio lygio valdyme (n=481)			
Vyrai	68,1s	20,8	11,1
Moterys	79,6	14,5	5,9
Skatinti vyrus dalyvauti auginant ir prižiūrint vaikus (n=498)			
Vyrai	69,9	18,8	11,4
Moterys	86,9	8,6	4,5
Skatinti, kad vyrai ir moterys namų ruošos darbus dalintųsi po lygiai (n=496)			
Vyrai	64,1	22,1	13,9
Moterys	84,2	11,3	4,5

Vyriausybės priemonių vertinimą akivaizdžiai diferencijavo tradicinių lyčių santykių indeksas, taip pat normatyvinės ir empirinės lygybės indeksai. Pavyzdžiui, pastebėjome, kad tradicinius lyčių santykius palaikantys respondentai dažniau sutiko su daugeliu rekomendacijų, ypač tomis, kurios yra susijusios su vyrų ir moterų lygybe privačioje sferoje. Pritariantys normatyvinės lygybės principams dažniau sutiko su vyriausybės priemonėmis, ypač užtikrinant vienodą atlygį už darbą, galimybes moterims dalyvauti politikoje ir aukščiausio lygio valdyme bei skatinant vyrus dalyvauti auginant vaikus. Panašias tendencijas fiksavome ir tarp tų, kurie

dažniau patys užsiima namų ūkio darbais. Jie labiau pabrėžė poreikį sudaryti palankesnes sąlygas moterims dirbti ir siekti karjeros, taip pat dalyvauti politikoje ir aukščiausio lygio valdyme bei skatinti, kad vyrai ir moterys namų ruošos darbus dalintųsi po lygiai.

Kadangi švietimo sistema ir žiniasklaida atlieka svarbų vaidmenį konstruojant ir palaikant visuomenės nuostatas vyrų ir moterų lygybės klausimais, respondentams buvo pasiūlyta keletas rekomendacijų, susijusių su šiomis sritimis. Didžioji dauguma apklaustųjų pritarė pasiūlymams, skirtiems Lietuvos švietimo sistemai ir žiniasklaidai (žr. 8 lentelė).

8 lentelė. Rekomendacijos švietimo sistemai ir žiniasklaidai (%)

	Sutinku	Nei taip, nei ne	Nesutinku	Nežinau
Švietimą, ugdymą apibrėžiantys įstatymai/dokumentai Lietuvoje turėtų atspindėti moterų ir vyrų lygybės principus	77,0	6,8	1,1	15,1
Lietuvos mokyklos ir mokymo programos turėtų siekti pakeisti požiūrį į vyrų ir moterų vaidmenis visuomenėje	75,5	9,1	2,4	12,9
Lietuvos mokyklos turėtų remtis Europos Sąjungos šalių patirtimi, susijusia su moterų ir vyrų lygybe bei stereotipų naikinimu	68,9	8,5	1,8	20,7
Žiniasklaida turėtų būti plačiau panaudojama kaip veiksminga priemonė keičiant lyčių stereotipus ir formuojant vyrų ir moterų lygybės nuostatas	58,7	16,5	4,9	19,9
Lietuvos žurnalistai turėtų remtis Europos Sąjungos patirtimi, kaip užtikrinti lygiavertį vyrų/moterų vaizdavimą žiniasklaidoje	63,6	12,4	2,2	21,9

Panagrinėjome, kaip atsakymų pasiskirstymą diferencijavo lytis, tradicinių lyčių santykių indeksas bei normatyvinės lygybės ir empirinės lygybės principai. Pastebėjome, jog su aukščiau suformuluotais pasiūlymais panašiai sutiko ir

vyrų, ir moterų. Tradicinių lyčių santykių indeksas bei empirinės lygybės indeksas dažniausiai neturėjo jokios įtakos respondentų atsakymams. Kita vertus, tie, kurie palaiko normatyvinę lyčių lygybę, dažniau pritaria

ugdymo priemonėms, pabrėžiant vyrų ir moterų lygybės principus, naikinant lyčių santykių stereotipus - tiek Lietuvos švietimo sistemoje, tiek ir žiniasklaidoje.

Diskusija

Mūsų tikslas – analizuoti lyčių (normatyvinės ir empirinės) lygybės koncepciją remiantis teorinėmis sąvokomis, o taip pat nagrinėti respondentų nuomonę apie lyčių santykių situaciją Lietuvoje. Galiausiai siekėme pasižiūrėti, kokie yra Lietuvos gyventojų siūlymai politikams, kuriantiems ir įgyvendinantiems lyčių lygybės strategijas. Visi šie požiūriai ir politikos vertinimai atspindi ne tik gyventojų vertybes ir vertybines orientacijas, požiūrius į lyčių vaidmenis, normatyvinę lygybę, bet taip pat implikuoja, kokia yra reali ir žemiška padėtis privačioje srityje - visų pirma šeimoje.

Kad ir kaip bebūtų keista, lyčių santykiai, nors ir keičiantis politinei, teisei ir ekonominei padėčiai, tiksliau, gerėjant ekonominei situacijai, keičiasi labai lėtai (ypač moterų padėtis privačioje sferoje). Nors normatyvinė lygybė egzistuoja (o tai reikštų, kad lyčių lygybės vertybei yra viešai pritariama), apie empirinę lygybę tarp vyrų ir moterų Lietuvoje dar ilgai nebus galima kalbėti. Prisimenant 1994 m. ir 2000 m. atliktus panašius tyrimus, galime drąsiai teigti, kad moterų situacija (empirinės lygybės požiūriu) privačioje sferoje iš esmės nepasikeitė, o tai yra rimtas signalas socialinės politikos kūrėjams (Purvaneckas ir Purvaneckienė 2000).

Nors tradiciniai lyčių santykiai keičiasi (indeksai rodo, kad gyventojų vertybės, susijusios su lyčių vaidmenimis, susipynusios ir dažnai prieštaringos), tačiau vyrai ir moterys Lietuvoje vis tiek labiau linkę moters vaidmenis sieti su privačia sfera. Šios visiškai nenaujos mintys primena antropologės S. Ortner idėją apie kultūros ir gamtos santykį - kad vyrai dažniausiai yra siejami su kultūra, o moterys - su gamta (S. Ortner; žr.: Elshtain 2002). Todėl politikai, akademinė ir pilietinė visuomenė turėtų sutelkti dėmesį į bendrą tikslą – ne tik

keisti lyčių stereotipus, imantis esminių priemonių, ypač švietimo ir žiniasklaidos srityse, bet kartu kurti ir vykdyti tas reformas, kurios labiau įtrauktų vyrus į privačią sferą: šeimos gyvenimą, vaikų auklėjimą ir kasdieninę namų ūkio veiklą. Kaip teigia MacKinnon (žr.: Droblytė 2000; 18), “daugiausiai moters teisių pažeidimų vyksta ne viešojoje sferoje, priklausančioje liberaliosios teisėtvarkos jurisdikcijai, bet privačioje bei pilietinės visuomenės sferoje, <...> į kurią “negatyvioji” valstybė atsisako kištis, nes tai, jos požiūriu, prieštarautų demokratijos nuostatoms”.

Lyčių lygybės tyrėjams reikėtų atkreipti dėmesį į mūsų požiūriu reikšmingą gyventojų požiūrių takoskyrą. Jeigu didžioji dalis respondentų sutinka, kad *politikoje* - lygybės prasme - situacija yra palanki tiek vyrams, tiek moterims, tai *šeimos* srityje, pačių moterų požiūriu, sąlygos nėra vienodai palankios. Nors su tuo nenori sutikti didesnė dalis vyrų, bet būtent tie, kurie išpažįsta tradicinius lyčių modelius, labiausiai sutinka su teiginiu, jog šeimoje būtinos politikos reformos. Šie prieštaravimai ir ypač faktorinė analizė pademonstruoja galbūt ir visai optimistišką tendenciją – tradiciniai lyčių santykiai kinta vertybiniame lygmenyje, tačiau realių permainų nesijaučia elgsenoje.

Todėl, kalbėdama apie lyčių lygybę, feminizmo teorija turėtų nagrinėti ne tik struktūrinius (politikos) ir kultūrinius (normų, vertybių) veiksmus, tačiau ir substancinę lyčių lygybę. Viena svarbiausių ES plėtros užduočių - bendrų teorinių ir conceptualinių modelių kūrimas, kurie būtų pajėgūs paaikškinti darbo ir globos šeimoje integracijos ir balanso, lyčių lygybės strategijos integravimo į užimtumo ir kitas sritis klausimus Rytų ir Vakarų Europos visuomenėse (žr. Haas *et al.* 2004, Wallace 2002). Kita vertus, labai svarbi problema – analizuoti lyčių lygybės reikšmes remiantis kokybiniu tyrimu, nes akivaizdu, kad dedukcinių lyčių lygybės teorijos argumentų neužtenka, kai siekiama paaikškinti, koks yra ryšys tarp lygybės šeimoje, ekonomikoje, politikoje.

Išnašos

¹ Derėtų pažymėti, kad 2001-2004 m. vien tik VDU Sociologijos katedroje atlikta keletas kiekybinių ir kokybinių tyrimų lyčių tematikos klausimais (žr.: Reingardienė 2001, Reingardienė ir Zdanevičius 2003, Tereškinas 2001 ir 2004). 2004 m. VDU Sociologijos katedra ir VDU Socialinių tyrimų centras (kartu su kitais partneriais) yra gavęs finansavimą (arba laukia atsakymų) iš Europos struktūrinių fondų. Tai – tyrimai, susiję su *tėvystės, gėjų ir lesbiečių diskriminacijos darbo rinkoje, moterų ir mokslo* tematika. Todėl galima teigti, kad VDU Sociologijos katedra darosi svarbus lyčių tyrimų centras, kaip ir Vilniaus universiteto Lyčių studijų centras, pastaruoju metu atliekantis daugiau humanitarinio pobūdžio tyrimus.

² Viešajame diskurse feminizmas labai dažnai tapatinamas su vyrų ir moterų lygybės siekimu (žr. Mazur 2002; 27-31, Žvinklienė 2000, Gedvilaitė 2004). Todėl neigiamos feminizmo konotacijos taip pat leidžia išvengti ir tam tikrą negatyvų mūsų visuomenės požiūrį ir į lyčių lygybę. Paradoksalu, tačiau feminizmas Lietuvoje, net tarp ir pačių feminisčių, yra suvokiamas kaip kažkas anti-moteriško, nepriimtino ar nepageidaujamo. Geriausias pavyzdys, atspindintis lietuviškojo feminizmo dilemas, yra neseniai įvykęs skandalas, į kurį taip pat atkreipė dėmesį Žvinklienė vienoje konferencijoje. Grupelė moterų ir vyrų, save

laikančių feministais/feministėmis, nusifotografavę bendroje nuotraukoje, kuri buvo išspausdinta viename iš nacionalinių dienraščių, sukėlė audringą ir prieštaringą reakciją ne tik visuomenėje, bet ir tarp pačių feminisčių.

³ Šis išpūdis susidarė dalyvaujant jau minėtame tyrimo projekte, kai pastebėjau ypatingą Lietuvos feminizmo kūrėjų trūkumą – polinkį nebendradarbiauti (A. Zdanevičiaus pastaba).

⁴ Lyčių nelygybės esmė, anot Droblytės (2000; 19), yra ta, kad “tarp vyro asmens ir vyro lyties nėra vidinio prieštaravimo – tarp jų yra tęstinumas; tuo tarpu moters lytis yra jai lemtingas slenkstis, itin apribojantis jos galimybes naudotis tais pačiais socialiniais ištekliais kaip ir vyrai”.

⁵ Pirmame etape buvo atliekamas geografinis atrankos paskirstymas, kuris savo proporcijomis atitinka bendras gyventojų proporcijas atskiruose regionuose. Antrame etape iš Lietuvos Respublikos Statistikos departamento Gyventojų registro duomenų bazės atsitiktiniu būdu atrinkti pirminiai atrankos punktai, t.y. adresai, nuo kurių pradedamas atrankos maršrutas. Iš viso panaudota apie 70 pradinių atrankos punktų. Toliau buvo atrenkami namų ūkiai, dalyvausiantys tyrime. Atranka buvo atliekama, naudojant maršrutinės atrankos metodą.

Literatūra:

Burneikienė A. et al. 2002. “Stojimo į ES proceso stebėseną: Moterų ir vyrų lygios galimybės” iš <http://www.osf.lt> (Skyrius Viešoji politika).

Droblytė P. 2000. “Feministinė jurisprudencija ir liberaliosios valstybės kritika” iš *Feminizmas, visuomenė, kultūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Elshtain J.B. 2002. *Vyro viešumas, moters privatumas*, Vilnius: Pradai.

Gedvilaitė M. 2004. Lyčių lygių galimybių politikos Lietuvoje įgyvendinimo sunkumai, [Bakalauro tezės], Kaunas: VDU.

Haas B., Hartel M., Wallace C. 2004. “Work-Care Balance? Cross National Models for comparing Eastern and Western Europe” (ruošiamas spaudai) iš <http://www.hwf.at>

Mazur A.G. *Theorizing Feminist Policy*. Oxford: Oxford University Press.

Purvanekas A. ir Purvanekienė G. 2001. *Moteris Lietuvos visuomenėje*. Vilnius: Danielius;

Reingardienė J. (2001) Social Context of Gender Based

Violence Against Women in Lithuania, [Daktarės disertacija]. Kaunas: VDU.

Reingardienė J. ir Zdanevičius A. 2003. *Moterys ir karjera*, [Tyrimo ataskaita]. Kaunas: VDU.

Reingardienė J. 2004. *Lyčių lygybės strategija ir ES užimtumo politika*. Kaunas: VDU.

Sapiro V., Conover P.J. 2001. “Gender Equality in the Public Mind”, *Women & Politics*, 2001 22 (1): 1-18.

Tereškinas A. 2001. *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Baltos lankos.

Ortner S. 1995[1974]. “Ar moters ir vyro santykis toks pat kaip ir gamtos ir kultūros”. Kn.: *Feminizmo ekskursai. Moters samprata nuo antikos iki postmodernizmo*. Vilnius: Pradai.

Wallace C. 2002. “Household Strategies: Their Conceptual Relevance and Analytical Scope in Social Research” *Sociologija* 36 (2): 275-292.

Žvinklienė A. 2000. “Moterų ir vyrų dialogas apie feminizmą ir feministes”. Kn.: *Feminizmas, visuomenė, kultūra*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Summary

The main goal of the article is to analyze public attitudes towards gender equality and issues of normative and empirical equality in Lithuania. Following theoretical assumptions, it is aimed at examining of what kind of attitudes people have impact towards gender equality, how sociodemographic characteristics, particularly gender, differentiate them and what kind of factors may explain these differences. The analysis is based on the empirical data collected in the framework of the sociological research *EU Enlargement and Its Commitment to Women* carried out by the Department of Sociology, Vytautas Magnus University in 2004. The authors discuss different aspects of gender equality in public opinion, as well as recommenda-

tions regarding the improvement of gender policy that are interesting and valuable from the practical, as well as theoretical points of view. What kind of theoretical models and measurements can help to avoid the most frequently made mistakes when analyzing public opinion on the issues of gender equality and policy recommendations? How important is the research on the assessment of gender equality from the methodological point of view? The authors aim at answering the questions by examining the factors that foster or weaken traditional and liberal attitudes towards gender relations on individual and structural levels and shape gender policy recommendations.

Gauta: 2004 10 12

Pateikta spaudai: 2004 10 18